

John Dewey en ik.

Tien jaar in tien minuten

10 minuten-praatje ter gelegenheid van de promotie van

Joop Berding

Vrije Universiteit Amsterdam

De Boelelaan 1105 – Auditorium, 15. 45 uur

Mijnheer de Rector Magnificus, geachte aanwezigen!

Ik begin met een citaat: *'God zij dank. Ik ben tevreden. Het ging snel'*.

Anders dan u misschien denkt, zijn dat niet *mijn* woorden toen ik de allerlaatste punt zette achter de allerlaatste zin van het proefschrift dat ik hier vandaag verdedig.

Evenmin zijn het de laatste woorden van John Dewey, toen hij in 1952 op de gezegende leeftijd van 92 jaar, de laatste adem uitblies en, na een arbeidszaam leven van bijna driekwart eeuw, een verzameld werk in 37 dikke delen naliet.

De componist Antonin *Dvorak* sprak deze woorden, nadat hij in drie dagen de schetsen van zijn 12e strijkkwartet, het 'Amerikaanse', op papier had gezet. De muziek die ik voor deze gelegenheid heb uitgekozen. In precies dezelfde periode ging Dewey werken aan de Universiteit van Chicago en daar werd zijn 'participatiepedagogiek' geboren.

We zullen zien of *ik* over een klein uur *toch* dezelfde zucht van verlichting zal kunnen slaken als Dvorak.

In deze inleidende tien minuten wil ik u graag iets vertellen over Dewey en waarom ik denk dat hij méér is dan een figuur uit lang vervlogen tijden. Maar waarom eigenlijk, al is het maar in gedachten, de oversteek maken naar Amerika? Kunnen we daar iets halen wat we *hier* niet hebben? Soms is dat het geval. Bij Dewey valt inderdaad veel te halen. Dat komt omdat hij over drie belangrijke pedagogische vragen heeft nagedacht: hoe sta ik tegenover, of liever 'naast', kinderen? Hoe gaan leren, opvoeden en onderwijzen in hun werk? En wat is de rol van opvoeding en onderwijs in een samenleving die voortdurend aan het veranderen is? Dewey heeft hier heel veel over gezegd. Ik wil er een paar lijnen uithalen.

Er is steeds meer behoefte aan pedagogisch gefundeerde visies op het kind. Er is meer aandacht nodig voor het recht van het kind om *kind* te zijn. Wordt de kindertijd niet teveel gezien als een soort voorbereiding op een *volgende* ontwikkelingsfase, de *volgende* klas, een *later* uit te oefenen beroep of het 'ware' leven, de volwassenheid? Het loslaten van opvoeding-als-voorbereiding is een hele opgave. Dewey maakt duidelijk dat het leven van het kind zoals het zich hier en nu manifesteert, *zelfstandige* waarde heeft. Hij zegt al in 1897: 'Ik geloof dat opvoeden in de eerste plaats een proces van samenleven is en niet de voorbereiding op het latere leven'. En in *Ervaring en opvoeding* (p. 77), een van zijn belangrijkste boeken, waarvan dit voorjaar eindelijk de Nederlandse vertaling is verschenen, zegt hij dat nog eens zo mooi dat ik het hier graag citeer: 'We leven altijd op het ogenblik dat we leven en niet op een ander tijdstip. Alleen door op elk moment de volle betekenis uit iedere huidige ervaring te halen, zijn we er op voorbereid om dat in de toekomst ook te doen. Dit is de enige voorbereiding die op de lange termijn tot iets leidt.'

Tot zover Deweys visie op het kind. Dan wil ik het nu hebben over zijn kijk op leren en onderwijzen. Een belangrijke vraag is hoe de leef- en leerwereld van kinderen en jongeren er eigenlijk uitziet. Wordt nog steeds niet teveel uitgegaan van hetgeen kinderen nog *niet* kennen, nog *niet* beheersen, nog *niet* verinnerlijkt hebben? Dit is een van Deweys kritiekpunten op het gangbare onderwijs in zijn dagen. Als je *nu* ziet met welk gemak kinderen van tien of elf Engelse songteksten uit hun hoofd leren of een computer leren bedienen, dan vraagt dit van ons alertheid op de leermotivatatie. Kinderen zitten niet passief te wachten tot wij hen *eindelijk* eens prikkelen tot leren. Nee, kinderen zijn meestal *zo* actief en lopen *zo* over van energie dat het er vooral opaan komt, die energie in goede banen te leiden. Volgens Dewey leren kinderen vooral als ze een probleem moeten oplossen. En problemen hoeft je niet uit een boek te halen, want die liggen in het dagelijks leven voor het oprapen. Dewey is ook de eerste om te erkennen dat problemen oplossen niet alleen een zaak van het intellect is; het geeft ook een goed *gevoel* als je iets hebt opgelost of iets hebt uitgevonden. Bevorderen we dat in het onderwijs wel voldoende?

Behalve over kindvisies en leerpsychologie heeft Dewey ook veel geschreven over de rol van de school in een snel veranderende maatschappij. Dewey wil de maatschappij en al haar instituties zoals de school, democratischer organiseren. Hij denkt daarbij niet in de eerste plaats aan verkiezingen en politieke partijen, maar aan participatie en communicatie. En vooral wat in de school gebeurt, verbinden met wat daarbuiten gebeurt. Daarom zocht Dewey naar leerinhouden die kinderen aanspreken, waardoor zij hun ervaringen in gezin en buurt konden verbinden met de bredere cultuur: *de historische, maatschappelijke ervaring*. Hij koos methoden die pasten bij wat kinderen nodig hebben: werken met de handen, samenwerken aan een opdracht, met elkaar onderzoek uitvoeren en de resultaten vergelijken, plezier hebben met water, klei en vele andere materialen. Hij bedacht werkvormen als houtbewerking, kleding maken, koken en hutten bouwen [zie omslag boek]: wezenlijke, menselijke activiteiten met een hoop 'cultuur' erin.

Dat is een heel interessante aanpak. We moeten die vooral niet kopiëren, maar nagaan wat *wij* kunnen doen om participatie te bevorderen. Hier en daar leeft nog steeds het idee, dat kinderen leren als de leerkracht voor de klas iets vertelt. Dat kan helpen, maar het eigenlijke werk zullen kinderen toch in belangrijke mate *zelf* moeten doen. Maar hoe 'los' moet je ze daarbij laten? Door hoeveel kamers van het studiehuis moet je gedwaald hebben, voor je weet waar je aan toe bent? Dewey laat zien dat er een steeds wisselende samenhang is tussen vrijheid en structuur.

Ik ga afsluiten.

Als ik probeer in te schatten waar Deweys visie zou kunnen landen, dan denk ik dat er wel wat kansen liggen. Bijvoorbeeld in de kinderopvang: leidsters in de kinderopvang hebben een enorme behoefte aan de ontwikkeling van een pedagogische visie. Ik hoop met mijn boek een impuls te geven aan het denken over een 'pedagogische opdracht' van de kinderopvang. De oproep uit 1994 van de voorzitter van de 'Adviescommissie kwaliteit kinderopvang': 'Waar blijven de pedagogen?' wordt hierbij dus ten tweeden male door mij beantwoord.

Ik zie interessante aanknopingspunten met de pogingen om één doorgaande lijn aan te brengen tussen vóór- en vroegschoolse activiteiten en het onderwijs aan jonge kinderen. Het is opvallend dat Deweys naam daar zelden valt, terwijl sommige van de principes die gehanteerd worden zondermeer 'Deweyaans' kunnen worden genoemd. Ik vind dat overigens prima, want Dewey is geen wasmiddel dat moet worden verkocht. Maar dit soort activiteiten

zou zeker versterkt kunnen worden met Deweys rijke inzichten over het belang van samenhang tussen de opvoeding in het gezin, het onderwijs en de buurt.

In het onderwijs ligt het iets gecompliceerder, alhoewel ik denk dat er ook daar behoefte is aan meer diepgang in pedagogisch denken. Veel leraren vatten hun taak breder op dan het overdragen van leerstof en zijn oprecht geïnteresseerd in het wel en wee van kinderen. Toch heb ik de indruk dat het onderwijs als *systeem* zich steeds meer richt op prestatiemeting, resultaatsafrekening en productiviteitsscores. Een risico hiervan is dat scholen zich terugtrekken op het meetbare, terwijl wat werkelijk wezenlijk is in opvoeding en onderwijs nauwelijks zegbaar, laat staan meetbaar is. Dewey is hier de kritische geest die we nodig hebben.

Tenslotte.

Dewey bracht mij naar vele plaatsen: behalve in Nederland was ik in Denemarken, de Verenigde Staten en Rusland. Wat ik daar hoorde en zag, heeft me duidelijk gemaakt dat 'de pedagogische opdracht', werkelijk een van de belangrijke internationale *issues* voor de komende jaren zal zijn. Dewey heeft op dit punt, ik herhaal het, ook voor de Nederlandse discussie veel te bieden. Dewey is niet de Verlosser en spreekt zeker niet het laatste woord, maar opvoeding en onderwijs in het Nederland van de 21^e eeuw zouden gebruik moeten maken van de diepte van zijn visie en de scherpste van zijn argumenten. Daarbij wat te helpen, is de bedoeling van dit boek.

Dank u wel.